

Аннотация. В работе освещен современный конкурентный статус системы высшего образования США, исследовано место университетов США в международном академическом сообществе. Проанализированы особенности деятельности и организационных механизмов ведущих американских исследовательских университетов. Исследовано современное состояние международной студенческой мобильности с учетом места американских университетов. Определены основные проблемы и отражены стратегические задачи реформирования американского образования.

Ключевые слова: конкурентоспособность системы высшего образования, исследовательский университет, высшее образование США, студенческая мобильность.

Summary. The article highlights the competitive status of the US higher education system; the place of US universities in the international academic community is studied. The peculiarities of activities and institutional frameworks of leading US research universities are analyzed. The author investigates current state of international student mobility with regard to the place of US universities in it. Main problems and strategic objectives of reforms of American education are specified.

Key words: higher education system's competitiveness, Research University, US higher education, student mobility.

УДК 336.71.330

Сенищ П. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи
Університету банківської справи*

Senishch P. M.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer of Banking Affairs Department
University of Banking of the National Bank of Ukraine*

ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ СТИМУЛЮВАННЯ БАНКАМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

THE PROBLEMS OF THE ENCOURAGING PROCESS RESUMPTION OF UKRAINIAN ECONOMIC DEVELOPMENT INVOLVING BANKS

Анотація. У статті охарактеризовано проблеми діяльності банків України, які перешкоджають їм бути потужним джерелом соціально-економічних перетворень у державі для забезпечення стійких темпів економічного зростання. Основними проблемами визначено: високий рівень ризиків, значні збитки та постійне збільшення кількості неплатоспроможних банків, негативний вплив макроекономічних дисбалансів і політичних потрясінь в Україні, підвищення залежності банків від стану вітчизняної економіки та світових інтеграційних і глобалізаційних процесів, недосконалих та неефективних регулятивних механізмів діяльності. Здійснено аналіз динаміки основних показників фінансової стабільності бюджету України і платіжного балансу, результатів діяльності окремих галузей вітчизняної економіки та обсягів наданих банками реальному сектору позичок. Доведено, що для подолання проблем фінансування банками процесів економічного зростання необхідно застосовувати економічні механізми активізації інвестиційної діяльності: використовувати стандартні інструменти фіскальної (податки, трансферти, державні закупівлі) та грошово-кредитної (ставка рефінансування, нормативи резервування для банків, операції на відкритому ринку, валютні інтервенції) політик.

Ключові слова: економіка, зростання, банки, позички, інвестиції, інновації, криза, фінансові ресурси.

Вступ та постановка проблеми. Особливості функціонування сучасного банківського сектору економіки України характеризуються високими ризиками, значними збитками та постійним збільшенням кількості неплатоспроможних банків. Негативний вплив макроекономічних дисбалансів і політичних потрясінь в Україні, підвищення залежності банків від впливу інтеграційних та глобалізаційних процесів, недосконалих та неефективних регулятивних механізмів діяльності банків вимагають глибокого реформування всієї економіки з метою подолання сучасних кризових явищ. Це зумовлює необхідність проведення подальших досліджень у напрямі вирішення складного завдання для вітчизняної банківської системи – бути потужним джерелом соціально-економічних перетворень

у державі для забезпечення стійких темпів економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики впливу банківського сектору України на процеси стимулювання сталого розвитку економіки присвячені наукові праці таких вітчизняних дослідників, як О. Барановський, О. Вовчак, О. Дзюблюк, Л. Кузнецова, Г. Миськів, Л. Примостка, М. Савлук, Н. Шульга та ін.

Наприклад, М. Савлук визначає три аспекти проблем розвитку взаємозв'язків банків та економіки України: відсутність чіткого визначення місця та ролі банків у вітчизняній економіці, оцінка можливостей впливу банків на реальний сектор економіки та проблеми «банки-економіка», тобто пов'язані з впливом економіки на банків-

ську систему [1, с. 28]. О. Дзюблюк наголошує, що два найголовніші напрями діяльності комерційних банків (валютні та кредитні операції) практично не регулюються на законодавчому рівні [1, с. 55], О. Вовчак та Г. Миськів підкреслюють, що саме комерційні банки є провідними суб'єктами-кредиторами кредитного ринку, а основними позичальниками кредитних ресурсів є юридичні особи [2, с. 78], Л. Кузнєцова відзначає, що в сучасних кризових умовах, у зв'язку з обмеженістю бюджетного фінансування, банківське кредитування стає одним із основних джерел фінансування поточних та інвестиційних проектів розвитку економіки [3, с. 167].

Однак в опублікованих працях недостатньо досліджено сучасні проблеми активізації можливостей впливу банківського сектору на відновлення та розвиток економіки України, що свідчить про актуальність напрямку дослідження та потребує активізації пошуку шляхів вирішення означених проблем у теоретичному і практичному аспектах.

Метою даної роботи є визначення проблем та перспектив відновлення процесів стимулювання банками розвитку економіки України. Для досягнення мети у статті вирішені наступні завдання: здійснити аналіз динаміки показників фінансової стабільності країни, проаналізувати структуру та динаміку банківських кредитів, запропонувати напрями вдосконалення процесів кредитування основних галузей економіки.

Результати дослідження. Будучи важливим сектором економіки, банківська система безпосередньо впливає на розвиток країни. Зауважимо, що значну роль у розвитку суспільства грає кредитна діяльність банків як домінуючих фінансових посередників. Банківський кредит є джерелом фінансування розвитку різних галузей економіки. Враховуючи зазначене, варто відмітити, що кредитні відносини банків з економічними агентами можуть активно впливати на темпи та ефективність соціально-економічного розвитку держави. Але залежно від дії об'єктивних та суб'єктивних чинників, а також дієвості складових сучасного кредитного механізму роль банківського кредиту може бути позитивною або негативною.

Саме сучасна кредитна діяльність вітчизняних банків грає негативну роль у розвитку економіки України, у зв'язку зі знеціненням національної грошової одиниці та високими кредитними процентними ставками, високими ризиками, припиненням процесів надання позичок суб'єктам господарювання на потреби інноваційного розвитку тощо. Зазначимо, що довгострокові позики та кредити у світовій практиці є основними серед позикових джерел фінансування інвестицій.

У результаті економіка України перестає бути конкурентоспроможною, про що свідчать позиції в рейтингу

Всесвітнього економічного форуму, згідно якого показник надійності банків України у 2015 році отримав найгіршу оцінку – 140 місце у рейтингу із 140 країн. Таким чином, за результатами «Global Competitiveness Report», в Україні найбільш ненадійні фінансові установи в світі.

Сучасний стан вітчизняної економіки свідчить, що Україні конче потрібно відповідати на виклики глобалізації і кардинально змінювати засади свого конкурування у світі, оскільки резерви факторної конкурентоспроможності (дешева робоча сила і традиційний експорт товарів із низькою доданою вартістю) або вичерпали себе, або вичерпають у середньостроковій перспективі.

Державний борг нашої країни постійно збільшується, а такі показники фінансової стабільності, як сальдо зведеного бюджету та поточного рахунку, дефіцит платіжного балансу у процентах до ВВП, мають від'ємні результати з 2008 року (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники фінансової стабільності бюджету України та платіжного балансу

Роки	Державний борг	Сальдо зведеного бюджету	Дефіцит платіжного балансу	Сальдо поточного рахунку	Міжнародні резерви
	у% від ВВП				міс. імпорту
2002	32,3	0,7	2,8	7,2	1,9
2003	28,0	-0,2	4,3	5,6	2,3
2004	23,9	-2,8	3,8	10,2	2,6
2005	17,3	-1,6	12,0	2,8	4,5
2006	14,3	-0,6	2,2	-1,4	3,8
2007	11,8	-0,8	6,3	-3,5	4,0
2008	13,1	-1,1	-1,6	-6,8	6,7
2009	32,8	-3,6	-11,3	-1,4	4,6
2010	39,9	-5,9	3,7	-3,6	4,5
2011	36,3	-1,4	-1,5	-6,9	3,9
2012	36,7	-3,3	-2,4	-8,9	3,1
2013	40,3	-4,3	1,1	-10,1	3,5
2014	70,3	-4,6	-10,1	-4,0	1,4
2015	75,4	-4,8	-2,3	-3,6	3,4

Джерело: [4; 5]

Тобто для підвищення конкурентоспроможності країни необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні стратегії як для економіки в цілому, так і для банківської

Таблиця 2

Аналіз основних результатів діяльності окремих галузей економіки України з 01.09.2014 по 01.09.2015

Найменування галузі	Частка у ВВП, %		Середньомісячна заробітна плата, грн.		Рентабельність, %	
	01.09.2014	01.09.2015	01.09.2014	01.09.2015	01.09.2014	01.09.2015
Сільське, лісове та рибне господарство	10,30	20,76	2469	3120	-7,4	-0,1
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,10	4,72	3947	4704	3,3	3,4
Переробна промисловість	11,40	10,51				
Будівництво	2,20	1,88	2821	3478	-3,6	-4,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,00	6,56	3747	4580	2,4	10,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14,20	12,61	3384	4536	-3,8	1,5

Джерело: [5]

системи, так як її фінансові ресурси є джерелом такого розвитку. Банківські установи, що акумулюють і перерозподіляють тимчасово вільні кошти суб'єктів господарювання та домогосподарств, повинні забезпечити значну частку кредитних ресурсів, необхідних для розвитку економіки.

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується високим ступенем нестабільності, що стримує використання кредитування як джерела фінансування інвестицій, про свідчать дані таблиці 2.

Дані таблиці 2 свідчать, що майже всі наведені галузі економіки України мають або від'ємні значення показника рентабельності, або недостатні для можливостей виплати проценту за банківський кредит.

Головною причиною хронічного дефіциту коштів для розвитку економіки України є орієнтація фінансової політики на іноземні інвестиції та наявні можливості державного бюджету, які не дають змогу одночасно вирішувати завдання підтримки поточної соціально-економічної стабільності і структурно-технологічної модернізації, ефективного вирішення яких можливе за рахунок інноваційного розвитку.

Отже, в умовах хронічного дефіциту державних коштів для впровадження стратегій інноваційного розвитку підприємств промисловості рішення зазначених проблем можливе лише за допомогою розвитку банківського кредиту. Саме банківське кредитування збільшує обсяги угод в економіці, що сприяє впровадженню технологічних інновацій та економічному розвитку.

Сучасний рівень процентних ставок значно стримує можливості впливу банків на економічне зростання, так як умови кредитування у багатьох випадках є неприйнятними внаслідок значної премії за ризик.

Значно зменшує процеси інвестування банками процесів розвитку економіки України девальвація національної валюти, яка почала зростати у 2014 році (рис. 1).

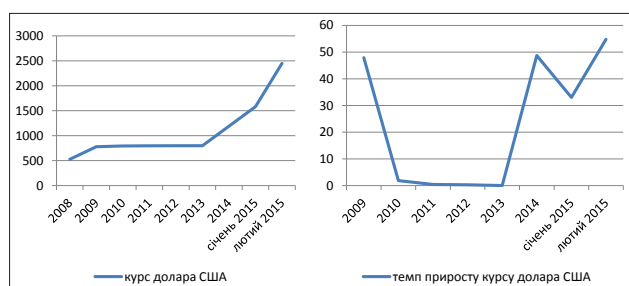

Рис. 1. Динаміка валютнообмінного курсу долара США за період 01.01.2008–01.02.2015 [5; 6]

Як свідчать дані рисунка 1, значне укріплення курсу долара США досягнуто було у 2009 році завдяки політиці НБУ та закріпилося до 2013 року, але з початку до кінця

2014 року національна валюта щодо долара США знецінюється на 48,7%, за 2014 рік – на 33,0% і лише за січень 2015 року – на 54,8%.

Девальвація національної валюти спричинила розгортання інфляційних процесів, що також має вплив на фінансову стійкість банківського сектору.

Отже, робимо висновок, що: по-перше, існує залежність банківського сектору від іноземної валюти; по-друге, можливість використання банківських кредитів реальним сектором в сучасних умовах відсутня, так як при його рентабельності та збитковості рівень пропонованих банками ставок (майже 30% у національній валюті і 20% – у іноземній) не є прийнятним.

Не сприяє економічному зростанню інфляція, так як, стримуючи зростання грошової маси і залишаючи ставки кредитування на високому рівні, в найближчі роки не домогтися бажаного результату щодо зниження інфляції в силу дії сильної інфляційної інерції, що є результатом високих інфляційних очікувань і при цьому ще більш послабляє темпи економічного зростання. Необхідно зазначити, що зменшує можливість ефективного використання банківських позичок і значна ступінь зносу основних засобів.

Необхідно зауважити, що забезпечення економічного зростання за рахунок інвестиційних кредитів банків можливе тільки за умови стимулювання довгострокового кредитування підприємств промисловості, яке може бути здійснено на засадах використанням стандартних інструментів фіскальної (податки, трансферти, державні закупівлі) та грошово-кредитної (ставка рефінансування, нормативи резервування для банків, операції на відкритому ринку, валютні інтервенції) економічної політики.

Відсутність зазначених стимулів призводить до зменшення обсягів банківського кредитування різних галузей економіки, особливо таких важливих для інноваційного розвитку держави, як промисловість та сільське господарство, про що свідчать дані таблиці 3.

З даних таблиці видно, що питома вага банківських кредитів, наданих підприємствам промисловості складає більш 25%. Найменше значення цей показник мав у 2011 р. (23,4%), найбільше – у 2013 р. – 29,4%.

Для подолання зазначених недоліків застосовують економічні механізми активізації інвестиційної діяльності, які використовуються в зарубіжній практиці: дотація держави банкам та іншим кредиторам (у розмірі відсотка премії за підвищений ризик), якщо кредитуються галузі довгострокового кредитування, як це має місце в Японії.

Банки довгострокового кредитування, на відміну від звичайних комерційних банків, надають кредити за фіксованою ставкою і на тривалий термін, тому використання таких кредитів сприятиме впровадженню інноваційних проєктів.

Таблиця 3

Структура і динаміка банківських кредитів в Україні за основними галузями економіки у 2011–2015 рр.

Галузі	2011		2012		2013		2014		2015	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Кредити, надані, всього	580,9	100	560,8	100	654,1	100	778,8	100	817,4	100
У т.ч. по галузям:										
Промисловість	135,8	23,4	141,6	25,3	192,2	29,4	204,0	26,2	227,5	27,8
Торгівля та громадське харчування	213,9	36,8	224,5	40	273,0	41,7	269,8	34,6	273,6	33,5
Транспорт, зв'язок, будівництво	78,3	13,5	67,1	12	89,8	13,7	88,6	11,4	81,5	10
Сільське господарство	34,5	5,9	36,8	6,6	54,5	8,3	55,3	7,1	50,2	6,1
Інші галузі	118,3	20,4	90,8	16,2	44,5	6,8	161,1	20,7	184,6	22,6

Джерело: [5; 6]

Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні

Рік	Загальна сума витрат		У тому числі за рахунок коштів							
	млрд грн	% до ВВП	власних		державного бюджету		іноземних інвесторів		інші джерела	
			млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
2000	1,76	1,0	1,40	79,6	0,01	0,4	0,13	7,6	0,22	12,4
2001	1,97	1,0	1,65	83,9	0,06	2,8	0,06	3,0	0,20	10,3
2002	3,01	1,3	2,14	71,1	0,05	1,5	0,26	8,8	0,56	18,7
2003	3,06	1,1	2,15	70,2	0,09	3,0	0,13	4,3	0,69	22,5
2004	4,53	1,3	3,50	77,2	0,06	1,4	0,11	2,5	0,86	18,9
2005	5,75	1,3	5,05	87,7	0,03	0,5	0,16	2,8	0,52	9,0
2006	6,16	1,1	5,21	84,6	0,11	1,9	0,18	2,9	0,66	10,7
2007	10,85	1,5	8,00	73,7	0,14	1,3	0,32	3,0	2,38	22,0
2008	11,99	1,3	7,26	60,6	0,34	2,8	0,12	1,0	4,28	35,7
2009	7,95	0,9	5,17	65,0	0,13	1,6	1,51	19,0	1,14	14,4
2010	8,05	0,7	4,78	59,4	0,09	1,1	2,41	30,0	0,77	9,6
2011	14,33	1,1	7,59	52,9	0,15	1,0	0,06	0,4	6,54	45,6
2012	11,48	0,8	7,34	63,9	0,22	2,0	0,99	8,7	2,93	25,5
2013	9,56	0,6	6,97	72,9	0,02	0,3	1,25	13,1	1,31	13,7
2014	7,70	0,5	6,54	85,0	0,34	4,5	0,14	1,8	0,67	8,7

Джерело: [4; 5]

В інноваційній сфері незастосовні традиційні види кредитування, що обумовлює необхідність формування механізмів надання спеціалізованих кредитів – інноваційних. До позитивних зрушень у мобілізації фінансових ресурсів на інноваційні заходи може призвести використання технології «пакування» довгострокового інноваційного проекту з короткостроковими комерційними проектами, заснованого на принципах збалансованості та взаємної адаптації. Використання такого підходу до формування активів комерційного банку може створити умови для «підживлення» довгострокових інвестицій доходами від реалізації короткострокових вкладень банку. Метод пакування проектів може знайти практичне застосування в банках, що здійснюють різноманітний спектр операцій і функціонуючих на принципах універсалізації. Але всі ці зазначені чинники та інструменти відсутні в економіці України, тому основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні є власні кошти (табл. 4).

Висновки. Для активізації процесів банківського кредитування розвитку вітчизняної інноваційної економіки необхідно здійснити такі заходи: вдосконалити національне законодавство з інноваційного фінансування; переглянути та запровадити схеми податкового стимулювання інноваційної діяльності; врегулювати системи захисту інтелектуальної власності українських дослідників та підприємців; запровадити фінансові стимули для інвестування та створення венчурних фондів, малих і середніх інноваційних підприємств.

Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що найближчим часом повинна бути реалізована система заходів зі стимулювання розвитку економіки за допомогою кредитних ресурсів банків, найважливішими з яких є такі:

1. Державно-приватне партнерство, при якому банки шляхом кредитування пріоритетних соціально-економіч-

них та інфраструктурних проектів і користуючись підтримкою виконавчої влади держави, регіонів, побічно фінансують широке коло постачальників і субпідрядників, сприяючи економічному зростанню в різних галузях економіки і регіонах.

2. Розвиток системи державних гарантій, потребу в якій відзначають не тільки банки, але і їх численні позичальники. Для досягнення максимальної віддачі від цього інструменту необхідно реалізувати такі заходи: замінити субсидіарний механізм відповідальності гаранта на солідарний і встановити конкретні, як можна більш стислі терміни виплати кредиторам та вкладникам відшкодувань; ввести в дію пільговий механізм створення резервів на можливі втрати за наданими позичками для кредитування державних програм та першочергових проектів.

3. Активне розширення і вдосконалення системи державного гарантування кредитів по експортних поставках інноваційних компаній з метою підвищення ролі банків у фінансовому забезпеченні великих замовлень на експорт вітчизняної високотехнологічної продукції.

4. Розширення функцій державних банків (Укресімбанк, Ощадбанк), з метою не тільки безпосереднього фінансування ними (за рахунок власних кредитних ресурсів) пріоритетних для держави галузей та проектів (інфраструктура, сільське господарство, іпотека тощо), але й організації залучення ними коштів банків та інших учасників фінансового ринків на засадах спільного фінансування та надання гарантій. За допомогою такого механізму можна проводити проектне фінансування високотехнологічних програм як безпосередньо, так і з використанням спільних з банками та іншими інвесторами венчурних та інфраструктурних фондів. Впровадження запропонованих рекомендацій буде сприяти ефективному подоланню проблем активізації впливу банків на розвиток економіки України.

Список використаних джерел:

1. Криза банківської системи: причини і шлях виходу : матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 10 червня 2015 року / Асоціація українських банків ; Університет банківської справи НБУ (м. Київ) ; відп. ред. С.М. Аржевітін. – К. : УБС НБУ 2015. – 143 с.
2. Вовчак О.Д. Діяльність вітчизняних кредиторів на кредитному ринку України / О.Д. Вовчак, Г.В. Миськів // Фінансовий простір. – 2015. – № 1. С. 76-82.

3. Кузнєцова Л.В. Банківський кредит як джерело фінансового забезпечення розвитку АПК України / Л.В. Кузнєцова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Випуск 9/2014. – Херсон, 2014. – С. 166-168.
4. Статистичні матеріали щодо розвитку економіки / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
6. Річний звіт про діяльність Національного банку України у 2014 р. Інформаційні матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.

Анотація. В статті охарактеризовані проблеми діяльності банків України, не дозволяють їм забезпечити соціально-економічні трансформації для стійкого темпа економічного зростання. Визначені основні проблеми: високий рівень ризиків, значительні втрати, постійне збільшення кількості неплатежеспособних банків, негативний вплив макроекономічних дисбалансів і політичних потрясінь в Україні, підвищення залежності банків від стану внутрішньої економіки і світових інтеграційних і глобалізаційних процесів, недосконалих і неефективних регуляторних механізмів діяльності. Здійснено аналіз динаміки основних показників фінансової стабільності бюджету України і платіжного балансу, результатів діяльності окремих галузей національної економіки і обсягів, наданих банками реальному сектору кредитів. Доведено, що для подолання проблем фінансування банками процесів економічного зростання необхідно застосовувати економічні механізми активізації інвестиційної діяльності: використовувати стандартні інструменти фінансової (налоги, трансфери, державні закупки) і грошово-кредитної (ставка рефінансування, нормативи резервування для банків, операції на відкритому ринку, валютні інтервенції) політик.

Ключові слова: економіка, розвиток, банки, кредити, інвестиції, інновації, криза, фінансові ресурси.

Summary. The article describes the problems in activity of Ukrainian banks that prevent them to be a powerful source of social and economic changes in the country to ensure sustainable economic growth. The main problems are identified: a high level of risk, significant losses and the constant increase in the number of insolvent banks, the negative impact of macroeconomic imbalances and political upheaval in Ukraine, rising of bank dependence on the state of the domestic economy and world integration and globalization, imperfect and inefficient regulatory mechanisms of banking activity. The analysis of the main indicators of financial stability of Ukraine budget and balance of payments, the performance of individual sectors of the national economy and the volume of bank loans to the real sector are carried out. Proved that to overcome the Ukrainian bank problems of financing the processes of economic growth is necessary to use economic mechanisms to stimulate investment: use standard tools of fiscal (taxes, transfers, public procurement) and monetary (refinancing rate, reserve norms for banks, open market operations, foreign exchange intervention) policies.

Key words: economy, growth, banks, loans, investment, innovation, crisis, financial resources.